

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/35, p. 133-146

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12668>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

This article was checked by iThenticate.

OSMANLI SON DÖNEM ÂLİMLERİNDEN ÖMER ZİYÂEDDİN DAĞİSTÂNÎ*

*Zeynep (ERÇETİN) DAĞINIK***

ÖZET

Osmanlı son devrinde yaşamış, imparatorluğun farklı bölgelerinde çeşitli hizmetlerde bulunmuş olan Ömer Ziyâeddin Dağıstânî (ö. 1921) sufi bir âlimdir. Kafkasya'dan göç ederek payitaht İstanbul'a gelen ve sırasıyla imparatorluğun farklı bölgelerinde alay müftülüğü, kadı naipliği, medrese hocalığı ve tarikat şeyhliği vazifelerinde bulunan bu âlim dönemin değişen sosyal, ekonomik, siyasî ve kültürel yöndeki değişimlerine kayıtsız kalmamış, eserleriyle bu değişimler hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde hilafet ve sultanların hukuku hakkında *Hadis-i Erbain fi-Hukuki's-Selâtin* ve meşrutiyet hakkında *Mir'ât-ı Kânûn-i Esâsî* isimli eserleri kaleme almıştır. Bu eserlerde savunduğu görüşler, 31 Mart Vak'ası'na karıştığı ve muhalif bir hareket olan İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'yle bağlantısı olduğu iddiasıyla sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilme süreci ve sürgünden sonra yaşadığı zorluklar ve enteresan olaylar dönemin tarihsel bağlamı içerisinde ele alınacaktır. Bu çalışmada hayatı hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul Müftülüğü Arşivi ve İngiliz Arşivi'nde yer alan belgelerin yanısıra ikincil kaynaklar kullanılmıştır.

Bu tebliğde akaid, hadis, tasavvuf gibi alanlarda yirmiden fazla eser vermiş olan, imparatorluğun farklı coğrafyalarında çeşitli vazifelerde bulunmuş sufi bir âlim olan Ömer Ziyâeddin Efendi'nin hayatı temelinde Osmanlı Devleti'nin son dönemine ışık tutulacaktır. Bu çalışmada teorik çerçeve olarak biyografi yazımı benimsenmiş, nitel araştırma metodu ve arşivlerde bulunan belgeler kullanılmıştır. Birincil ve ikincil tarihsel kaynaklar kullanılarak yazılan bu makalede Dağıstânî'nin hayat serüveni incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Süfi âlim, 31 Mart Vak'ası, meşrutiyet, hilâfet.

* Bu Makale, 18-24 Eylül 2017 tarihleri arasında Malaga (İspanya)'da düzenlenen (USOS 2017) Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulan aynı başlıklı tebliğin metnidir.

** İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Doktora Öğrencisi, E-mail: zeynepercetin@gmail.com

**FROM ONE OF THE LATE OTTOMAN SCHOLARS ÖMER
ZİYÂEDDİN DAĞİSTÂNÎ**

ABSTRACT

Ömer Ziyâeddin Dağıştânî (d. 1921) was a sufi scholar who lived in the late Ottoman period and served in different parts of the empire in various positions. He was emigrated from Caucasus to capital city, Istanbul and served respectively in various positions the mufti of the army (*alay müftülüğü*), deputy judge (*kadı naipliği*), muderris and sheikh. He did not remain unresponsive to the social, economic, political, and cultural changes of his time and expressed his opinions about these changes via his works.

In the Second Constitutional Period he wrote *Hadis-i Erbain fi-Hukuki's-Selâtin* about the Caliphate and rights of the sultans and *Mir'ât-ı Kânûn-i Esâsî* about constitutionalism. He was sent to exile due to his ideas he supported in these works by the claims of having an affiliation with the oppositional movement of the Muhammadan Union (*İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti*) and being involved in the 31 March Incident. The hardships he had faced during the process of being sent to exile and after the exile and interesting events will be handled in its historical context. In this study, in addition to archival sources in Ottoman Archives, Meşihat Archives and National Archives secondary sources were used about his life.

In this article, based on the life of Ömer Ziyâeddin Dağıştânî who wrote more than twenty works in the fields of Islamic creedal doctrine (*akaid*), hadith and tasawwuf the late Ottoman Empire was brought to light. In this study, biography writing was employed as a theoretical framework. Qualitative research and documents found in archives were employed. This article aimed to examine his life adventure by using primary and secondary historical sources.

STRUCTURED ABSTRACT

Ömer Ziyâeddin Dağıştânî (1849-1921) lived in the nineteenth and early twentieth centuries in the Ottoman Empire which experienced many social, economic, political, and cultural transformations. In this article, the life adventure of Ömer Ziyâeddin Dağıştânî was examined within the historical context of his life time.

He was born in the North Caucasus near Koysu River in Daghestan in 1849. His father was el-Hac Abdullah-ı Dağıştânî el-Avarî and his mother was Fatma Hanım. He was the seventh of eight sblings. He took his primary education from his father who was a muderris and then went to medrese. With the defeat of Muridism movement, migrations from Caucasus began under the leadership of Sheikh Shamil and his successors. Although local rebellions and riots continued to happen until the end of the Russo-Turkish War (1877-78), after this war the people of Daghestan migrated to the lands of Ottoman Empire. It is important to note here that, Ömer Dağıştânî attended some campaigns taking sides

Turkish Studies

with Sheikh Shamil's son Ghazi Muhammad at the Caucasian front. After the defeat of Ottoman forces in the war, the area fell under domination of Russia. Ömer Dağüstânî and his family moved to Ottoman capital, Istanbul after the Russo-Turkish War (1877-78).

When Dağüstânî came to Istanbul, he continued his education at Gümüşhânevî Tekke. He became a follower of Sheikh Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî. As he was coming from an ulema family and having special ties with the Naqshbandi-Khalidi order, he chose to be a part of Gümüşhânevî tekke. This tekke, which has not survived to these days, was located on Gümüşhaneli Street across from previously the Ottoman Grand Vizierate, a.k.a. the Sublime Porte. Ömer Dağüstânî became one of the favorite students of Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî and his sheikh gave his name "Ziyâeddin" to him and he became Ömer Ziyâeddin Dağüstânî. He took ratification (*icazet*) from his sheikh Gümüşhânevî in various fields such as *tafsir*, hadith, and *fiqh*. He memorized the whole Qur'an in a very short time. He was both Qur'an and hadith *hafiz*.

If we analyze the professional career of Ömer Ziyâeddin Efendi, he first wrote a book *Tecvid-i Umûmî* and presented it to the office of Sheikh-ul Islam in 1877-78. After the examination of his work he reached to the "Taşra Rûûsu" and he gained salary. He was appointed to Edirne as the mufti of the army (*alay müftüsü*) in December 1879. He served in this position until December 1894. *Alay müftüsü* would teach the soldiers religious duties, boost the morale of the soldiers and motivate them to fight in the wars. From 1895 to 1906 he served in the Malkara office of the deputy judge (*kadı naipliği*). By the way, he was attained to Kudüs *mevleviyet* in 1903. *Mevleviyet* was a term for high degree judges. From 1906 to 1908 he served Tekfurdağı office of the deputy judge. After the Constitutional Revolution in 1908 he was pensioned off. He returned to Istanbul after the reorganization of personnel cadre. Dates referred above were changing from one source to another. Even though it was hard to determine the exact dates, by comparing both primary and secondary sources the possible and the most accurate information was obtained in this study.

After Ömer Ziyâeddin Efendi returned to Istanbul he wrote two political works in 1908; namely *Hadis-i Erbain fi-Hukuki's-Selâtin* and *Mir'at-ı Kânûn-i Esâsî*. The first work consisting of forty hadiths was about the rights and justice of the sultan. It praised the Ottoman Caliphate and sovereignty. In the second work he accounted for the articles of the constitution (Kânûn-i Esâsî) depending upon the Qur'an, hadith and the civil code of the Ottoman State (*Mecelle*). After 31 March Incident he was sent to exile. He went to Medina and stayed there for five and a half months. Then he went to Egypt by the help of Khedive Abbas Hilmi Pasha (Khedive Abbas II). Dağüstânî lived in Egypt for around ten years, during which time he lived and served as the teacher and imam at the Montaza Palace. After the death of İsmail Necati Efendi in 1919, Ömer Ziyâeddin Efendi returned to Istanbul and became sheikh of the Gümüşhânevî Tekke. For the last two years of his life, he served as both the sheikh of the Gümüşhânevî Tekke and a muderris at the Süleymaniye Madrasa.

Turkish Studies

In this article, the life of a sufi scholar, Ömer Ziyâeddin Dağıstânî was analyzed based on primary and secondary historical sources. In this study, biography writing was employed as a theoretical framework. Qualitative research and documents found in various archives were made use of.

Keywords: Sufi scholar, 31 March Incident, constitutionalism, the Caliphate.

Giriş

Osmanlı Devleti “imparatorluğun en uzun yüzyılı” (Ortaylı, 1983) olarak adlandırılan 19. yüzyılda çok önemli siyasî, askerî, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerden geçmiştir. Bu yüzyıl modernleşme ve reform faaliyetlerinin bürokrasi, askeriye, ilmiye, hukuk gibi alanlarda yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönem olmuştur. Geleneksel devlet sisteminden modern merkezî devlet sistemine geçilen bu süreçte eğitim, öğretim alanında da pek çok değişim yaşanmıştır.

Bu bağlamda, ilmiye sınıfının ve Nakşibendî tarikatının bir üyesi olan Ömer Ziyâeddin Dağıstânî döneminin değişen şartlarına fikirleri ve eserleriyle cevap vermiştir. Yaşadığı devrin siyasi olayları ve politikası dışında kalmak yerine aktif bir katılımcı olmayı seçen Dağıstânî yazdığı eserlerle hilâfet kurumu ve meşrutiyetle ilgili fikirlerini beyan etmiştir. Sûfi bir âlim olan Ömer Ziyâeddin Dağıstânî'nin hayatının analiz edileceği bu makalede öncelikle Dağıstânî'nin doğduğu ve yetiştiği coğrafya, Osmanlı pâyitahtına göç etmesi, aldığı eğitimler, çeşitli vazifelerle farklı Osmanlı eyaletlerinde görev yapması, yazdığı iki siyasi eser, Otuzbir Mart Vak'ası sonrası Medine'ye sürgün edilmesi, Mısır'a firarı ve İstanbul'daki son yılları ele alınacaktır. Birincil ve ikincil tarihsel kaynaklara dayalı olarak yapılan bu çalışmada Dağıstânî'nin hayat serüvenine odaklanılacaktır.

Biyografi yazımı antik çağlardan beri en eski ve en yaygın tarih yazım metotlarından birisidir. (Caine, 2010) Osmanlı tarihinin aydınlatılmasında da biyografi türünde eserlerin mühim bir yeri olduğu bilinmektedir. 19. yüzyıl ikinci yarısı ile 20. yüzyıl ilk çeyreği arasında yaşamış sûfi bir âlim olan Ömer Ziyâeddin Efendi'nin hayatı hakkında çeşitli ansiklopedi maddeleri (Binatlı, 1993), makaleler (Bağlan, 1993; Demirel, 2015), tezler (Demirel, 2006; Türkmen, 1999) yazılmış; menakıbnâme türü eserlerde (Vassaf, 1999; Cebecioğlu, 2002) biyografisine yer verilmiştir. Bahsedilen eserler takdir edilmeyi hak etmekle beraber; Ömer Ziyâeddin Efendi hakkında arşiv kaynaklarının ve ikincil kaynakların detaylı olarak analizini içeren müstakil bir çalışmanın olmadığı göze çarpmaktadır. Bu nedenle, yüksek lisans çalışmamın konu olan Ömer Ziyâeddin Dağıstânî'nin hayatını elde edilen yeni bilgiler ışığında bu makale kapsamında yeniden ele almış bulunmaktayım.

Ömer Ziyâeddin Efendi'nin Doğumu

el-Hâc Hâfız Ömer Ziyâeddin Efendi İbnü'l-Hâc Abdullah ed-Dağıstânî el-Avârî** Kuzey Kafkasya'da, Koysu Nehri yakınında yer alan Dağıstan'da dünyaya gelmiştir. (İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, Dosya nr. 1396) Çerkay kasabasına bağlı Miatlı köyünde, 1849 (H. 1266) yılında doğmuştur. Bu köyün sakinleri Avar Türklerinin Lezgi aşiretindendi. Babası müderris el-Hâc Abdullah-ı Dağıstânî el-Avârî ve annesi Fatma Hanım'dır. Ailenin sekiz çocuğunun yedincisi olarak dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini babasından almıştır. İslâmî ilimler, Arapça ve çeşitli Kafkas dillerini öğrenen Dağıstânî, medreseye giderek eğitimine devam etmiş, (Binatlı, 1993, c. 34, s. 406) Taftazânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'ine (Taftazânî, 1982, s. 66-70) kadar medresede eğitim görmüştür. (Albayrak, 1981, s. 382)

** Meşihat Arşivi'nde yer alan Sicill-i Ahvâl Defteri'ndeki personel kaydında ismini bu şekilde yazmıştır.

Orta Doğu'yu korumak için önemli bir stratejik nokta olan Kafkasya dünyanın en çeşitli ırklarını barındıran bir bölgeydi. (Kaflı, 2004, s. 24) Otuzdan fazla etnik ve dilsel grubun yaşadığı bu bölgede Avarlar, Dargiler, Lezgiler en önemli gruplardı. (Gammer, 1994, s. 18) Dağıstânî Avar Türkleri'nin Lezgi aşiretinden idi. Lezgi dili Arapça, Farsça, Türkçe ve Rusça'nın etkisinde kalmış bir dildi. Lezgiler genellikle savaşçı yaşam stilleri ve uzun yaşamlarıyla bilinirdi. Savaşçı yapıları coğrafi şartlardan kaynaklanmaktaydı. Bazı Lezgiler 7. ve 8. yüzyıllarda bölgeye gelen Araplar vasıtasıyla İslâm'ı benimsemişlerdir. Lezgiler Şeyh Şamil'in 1828 ile 1859 yılları arasında Ruslar'a karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesinde önemli bir rol oynamışlardır. (Dursun, 2003, c. 27, s. 169, 170) Dağıstan bölgesinin İslâm'ı tamamıyla benimsemesi 16. yüzyıldan itibaren gerçekleşmiştir. Bölge, 1578-1606 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altında kalmıştır. 1607'de I. Şah Abbas bölgeyi çevrelemiş ve Şemahi Kalesi'ni almıştır. 17. Yüzyılda Safevîler bölgede Şiîliği yaymaya çalışmış ancak Dağıstanlıların ciddi bir tepkisi ile karşılaşmışlardır. 17. Yüzyılda bölge Osmanlı, Rus ve Safevî egemenlik mücadelesinin yaşandığı bir sahaydı. 18. Yüzyılda Safevîler güç kaybetmeye başladı ve Dağıstanlılar Şemahi'yi geri aldı. Osmanlı yönetiminden yardım isteyen Dağıstanlılara, Babîlî yardım göndermiş ve yöneticilerine (han) hediyeler yollamıştır. 18. Yüzyılda Kafkasya'da birçok yeri alan Ruslar'a karşı, bölge halkı cihat hareketi başlatmıştır. Dağıstanlılar çeşitli kişiler önderliğinde Ruslar'a karşı mücadele vermiştir. Bu önderlerden en bilineni yaklaşık yirmi beş yıl boyunca Ruslar'a karşı savaşan, halka cihat motivasyonunu veren Şeyh Şamil'dir. (Buniyatov, 1993, c. 8, s. 405) Bölgedeki cihad hareketini incelemek isteyenlerin Nakşî-Hâlidî tarikatıyla ilgili bazı hususları bilmesi gerekir. Rus emperyalizmine karşı direnen, en önemli ve en tutarlı tepkiyi veren Kafkasya insanları üzerinde itici güç etkisi yapan Nakşî-Hâlidî öğretileriydi. (Algar, 1990, s. 5) Nakşibendî tarikatının Hâlidî kolu ve liderleri Müslümanları aktivizme ve siyasi hareketlere yönlendirmiştir. Bunu Dağıstânî'nin hayat serüveninde de görmekteyiz. Rus ve daha sonraki Sovyet kaynakları Kafkasya'daki Nakşî-Hâlidîliği "Müridizm" olarak adlandırır ve kendilerinin baş düşmanı olarak gösterirdi. İslâmî direniş ile sufizmin eş anlamlı olduğunu ifade ederlerdi. (Kemper, 2007, s. 151-167)

İstanbul'a Hicret

Dağıstan'dan göçler Şeyh Şamil'in önderliğindeki Müridizm hareketinin mağlup olması ile başlamıştır ve 1917'deki Bolşevik Devrimi öncesi ve sonrasına kadar devam etmiştir. Dağıstanlı toplumların üç yüz yıldan beri devam eden mücadelesi Şeyh Şamil'in 1859'da Ruslar'a teslim olmasıyla sona ermiştir. Ancak, Şeyh Şamil'den sonra gelen liderler öncülüğünde yerel isyanlar ortaya çıkmıştır. Şeyh Şamil'in oğlu Gazi Muhammed 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde Osmanlı ordusu içinde hizmet vermiştir. (Budak, 2010, c. 39, s. 69) Şeyh Şamil'in oğlu ve akrabaları ile Dağıstânî ailesinin yakın ilişkileri vardır. Ömer Ziyâeddin Efendi'nin kızı Ümran Sipahioğlu Şeyh Şamil'in oğlu Kâmil Paşa ve ailesinin evlerine gelip gittiğinden bahseder. (Cebecioğlu, 2002, c. III, s. 192) Şeyh Şamil'in oğlu Gazi Muhammed maiyyetinde Ruslar'a karşı çarpışan Dağıstânî ve ailesi de 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle bölge halkı ile birlikte yurtlarından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Halkın ekserisi Osmanlı topraklarına göç etmiştir. (Buniyatov, c. 8, s. 405) Osmanlı Devleti Kafkaslardan Kırım Savaşı (1856) sonrası göç etmeye başlayan bu halkları kaydetmek ve yerleştirmek için 5 Ocak 1869'da Muhacirin Komisyonu kurmuştur. (Paşaoğlu, 2013, s. 35)

Ulema ailesinden gelen ve Nakşî-Hâlidî tarikatıyla bağları olan Ömer Dağıstânî, İstanbul'a geldiği zaman Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'ye (ö. 1311/1893) intisap etmiştir. Daha önce Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücrelerinde ilim ve irşad faaliyetlerini yürüten Gümüşhânevî tarafından 1859 yılında Fatma Sultan Camii'ne meşihat konularak camii aynı zamanda tekke hüviyetine bürünmüştür. Dervişlerin hatm-i hâcegân icrâ ettikleri tevhidhâne görevini haiz olan bu camiye, 1875 yılında Gümüşhânevî bir tekke ve on altı odalı bir ev yaptırıp vakfetmiştir. Fatma

Sultan Camii ile bitişiğindeki tekke ve meşrut-hâne, Ahmed Ziyâeddin Efendi'nin sayıları günden güne artan müridlerine cevap verebilecek bir tarikat merkezi haline gelmiş, "Gümüşhâneli Dergâh-ı Şerifi" olarak tanınmıştır. (Gündüz, s. 55; Tanman, s. 117) Bâbiâli'nin karşısında yer alması hasebiyle de devlet ricali ve ilmiye kesiminden pek çok zevat bu dergâhın faaliyetlerine katılmıştır. Ömer Dağıstânî de memleketi Dağıstan'da başladığı tahsil hayatına payitaht İstanbul'da Gümüşhanevî Tekkesi'nde devam etmiştir. Tefsir, hadis, fıkıh gibi İslâmî ilimler alanında eğitim alan Dağıstânî hocası Şeyh Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'den icazet almıştır. Ethem Cebecioğlu'nun eserindeki ifadesine göre; bir gün hocası onu "Hâfız Ömer" diye çağırır. Bunun üzerine, o gece Dağıstânî Kurân-ı Kerîm'i ezberlemeye başladı ve dört (Bağlan, 1993, s. 327) veya altı (Cebecioğlu, 2002, c. III, s. 153) aylık bir sürede Kur'ân'ın tamamını ezberledi. Dağıstânî'nin buna ek olarak hadis hâfızı olduğu 200.000 hadisi ravi zinciriyle birlikte ezbere bildiği kaynaklarda yer almaktadır. Buhârî'nin (ö. 256/870) Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kitap olarak kabul edilen, sahih hadisleri toplayan eseri *Sahîh-i Buhârî*'yi ezberlemiştir. (Bağlan, s. 328; Kandemir, 1993, c. 7, s. 114-123) Ve kaynaklarda belirtildiği üzere "hıfzının isbatı için kendisini hâfızlar cemiyetine mümeyyiz seçtirmiş." (Bağlan, s. 328) Yazdığı mektupların bazılarının sonunda "hâfız-u'l Buhârî" şeklinde imzası bulunmaktadır. (BOA, Y.EE 71/88 (1), 1327 R 06)

Dağıstânî, çalışmalarındaki ciddiyet, çalışkanlık ve ihlası hasebiyle Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'nin çok sevdiği bir öğrencisi olmuştur. Bu nedenle, bir gün hocasının "Oğlum, sana Ziyâeddin ismini veriyorum. İsmine muammer ol" dediği kaynaklarda ifade edilmiştir. (Cebecioğlu, 2002, c. III, s. 153) Dinin nuru, ışığı, aydınlığı anlamına gelen bu isim hem manası hem de şeyhinin ismi olması hasebiyle gayet manidardır.

Meslekî Kariyeri

İslâmî ilimler alanında aldığı icazetin yanısıra tasavvuf alanında da irşad yetkisi kendisine verilmiştir. Hocası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'nin hazırlamış olduğu *Râmûzü'l-Ehâdis* isimli kitabı okutma yetkisini (icazet) almıştır. (Dağıstânî, 1992, s. IX) Dağıstânî, Gümüşhanevî Tekkesi'nde yazdığı *Tecvid-i Umûmî* isimli eserini şeyhülislâmlığa 1877-1878 (1293)'de sunmuştur. (Cebecioğlu, s. 153) Eserinin jüri tarafından incelenmesi sonucu Taşra Rûusu'na tevcih olunmuştur. (Demirel, 2006, s. 46; Yılmaz, 1997, s. 98)

İlmiye sınıfı içerisine girmesiyle düzenli maaş almaya başlayan Dağıstânî ilk maaşını (*tarik maaşı*) Mart 1877 (1294)'de almıştır. (Gündüz, 1984, s. 149) Sicill-i ahvâl defterinde yer alan sicil kaydında belirttiğine göre Edirne ve daha sonra da İstanbul Rûusu Hümayunu'na tevcih olunmuştur. (Meşihat Arşivi, nr. 1396) 18 Kasım 1880 (15 Zilhicce 1297) tarihinde Fasih Efendi Medresesi İbtida-i Haric müderrisliğine getirilmiştir. (İstanbul Müftülüğü, Şeriyye Sicilleri Arşivi, Tarik Defteri, nr. 9, 10, 11) 1879 yılı Aralık ayında Edirne II. Ordu XIX. Alay Müftülüğü'ne atanmıştır. (MA, nr. 1396; Gündüz, 2013, s. 149) Fakat, tarik defterinde geçen İbtida-i Haric müderrisliğine tayin kaydında Hassa Ordu-yu hümayunu sınıf-ı piyade XIV. Alay Müftüsü olarak geçmektedir. (İstanbul Müftülüğü, Şeriyye Sicilleri Arşivi, Tarik Defteri, nr. 9, 10, 11) Alay müftüsü, orduda askerlere dinî vazifelerini öğreten, onlara imamlık yapan, orduya düşmana karşı savaşmak için moral ve motivasyon sağlayan, resmî törenlerde binbaşından önce gelen bir görevlidir. Ordu müftülerinin bu vazifeleri Osmanlı son dönemine kadar azalarak devam etti. (Pakalın, 1993, s. 46, Ülker, 2010, s.18-25) Bu noktada şunu belirtmek gerekir; muhtemelen, Kafkasya'da Ruslar'a karşı yapılan mücadeleler sonrası İstanbul'a gelmesi, Nakşî-Hâlidî gelenekten gelmesi ve cihat ruhuyla savaşta yer almış olması Ömer Ziyâeddin Efendi'nin bu göreve getirilmesinde etkili olmuştur.

Edirne'de vazifeliyken çeşitli kitaplar kaleme almıştır. Bunlar sırasıyla; *Fetevâ-yı Ömeriyye bi-Tarikat'il-Aliyye* 1883-84 (1301), *et-Teshîlâtü'l-atire fi'l-Kıraati'l-Aşere* 1886-87 (1304), *Mu'cizât-ı Nebeviyye* 1886-87 (1304), *Es'ile ve Ecvibe fi İlmi'l-Hadîs (fi İlmi Usuli'l-Hadîsi'l-*

Turkish Studies

Mürettebeten) 1889-90 (1307), *Kitab-ı Mu'cizât li-Cemî'il Enbiyâ* 1890-91 (1308), *Sünen-i Akvâli'n-Nebeviyye mine'l-Ehâdîsi'l-Buhâriyye* 1890-91 (1308), *Terceme-i Akaid-i Neseфіyye* 1890-91 (1308)'dir. İsimlerinden belli olduğu üzere Kur'ân ilimleri, akaid, kelâm, hadis ve tasavvuf gibi İslâmî ilimler alanında, çeşitli Dağıstan lehçeleri, Osmanlı Türkçesi ve Arapça olarak eserler kaleme almıştır. (MA, nr. 1396)

8 Haziran 1895 (15 Muharrem 1313) ile 11 Mart 1906 (15 Muharrem 1324) yılları arasında Malkara kadı naipliği yapmıştır. (MA, nr. 1396) Malkara'da iken teravih namazlarını hatimle kıldığı, her teravihte bir hatim indirerek eve ancak sahur vakti gelebildiği zikredilmiştir. (Cebecioğlu, c. III, s. 160) Malkara kadılığındaiken Nazife Hanım ile evlenmiş ve sekiz çocukları dünyaya gelmiştir. 31 Ekim 1903 (9 Şaban 1321) tarihinde üst düzey kadılıklardan biri olan Kudüs Mevleviyeti'ne getirilmiştir. (MA, nr. 1396) Tarik defterindeki kayda göre ise 16 Mayıs 1904'te (1 Rebiülevvel 1322) Kudüs Mevleviyeti'ne tayin edilmiştir. (Tarik Defteri, nr. 11) Osmanlı'da stratejik olarak önemli ve büyük şehirlerde bulunan yüksek dereceli kadılıklara mevleviyet denirdi. Mevleviyetler dört dereceden oluşmaktaydı. Bir kişi sırasıyla devriye, mahreç, bilâd-ı hamse ve haremeyn mevleviyetlerinde görev yapabiliirdi. Kudüs mevleviyeti ise mahreç mevleviyeti kategorisi altında bulunmaktaydı. (Unan, 2004, c. 29, s. 467-468) Daha sonra, terfi eden Dağıstânî 12 Mart 1906 (16 Receb 1326) ile 14 Ağustos 1908 (16 Receb 1326) yılları arasında Tekirdağ kadı naipliği yapmış aynı zamanda hukuk ve ceza mahkemesi riyasetinde bulunmuştur. (MA, nr. 1396) Birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kronolojik bilgileri kıyaslayacak olursak aralarında tutarsızlık olduğunu fark ederiz. Mesela, Ömer Ziyâeddin Efendi'nin kendi personel dosyasında 4 Ağustos 1908'de Tekirdağ naipliği görevinin son bulduğu yazarken; oğlu Yusuf Ziya Binatlı'nın (ö. 1998) kaleme almış olduğu ansiklopedi maddesinde 1906'da emekli olup İstanbul'a döndüğü kaydedilmiştir. (Binatlı, c. 34, s. 406) Ancak sicill-i ahvâl defterine kendi yazdığı bilgilerin daha doğru olacağı kanaatiyle Ağustos 1908'de yani II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan düzenlemeler sonucu emekliye ayrılmış ve İstanbul'a dönmüştür diyebiliriz. İstanbul'a döndükten sonra mevcut siyasî koşullar altında görüşlerini yansıtan iki önemli eser yayımlamıştır. Bu eserler: *Hadîs-i Erbaîn fî Hukukî's-Selâtin* Aralık 1908 (1326) ve *Mir'ât-ı Kânûn-i Esâsî* 31 Aralık 1908 (7 Zilhicce 1326)'dir. İlk eserde hilâfeti savunan kırk hadisi derlemiştir. Bu eserde, hilâfet ve Osmanlı saltanatını övmüş, sultanın hak ve adâletini savunmuştur. Eserini bitirdikten sonra Sultan II. Abdülhamid'e sunmuştur. Sultan 60 altın hediye ederek Dağıstânî'yi taltif etmiştir. (BOA, Y.EE 71/88 (1), 1327 R 06) İkinci eserinde (risale) ise 1908'de tekrar yürürlüğe konan 1876 Kânûn-i Esâsî'sinin maddelerini, Kur'ân, hadis ve Osmanlı medeni kanunu olan Mecelle maddelerine dayanarak açıklamıştır. Her bir maddenin dayandığı âyet ve hadisleri tek tek belirtmiştir.***

Ömer Ziyâeddin Efendi 16 Aralık 1908'de Meclis-i Âyân âzası seçilmek için bir dilekçe göndermiş, ancak dilekçesi reddedilmiştir. Bilindiği üzere 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve 4 Aralık 1908'de ise üçüncü Osmanlı Meclisi (Meclis-i Mebûsan) açılmıştır. Yine Sultan II. Abdülhamid'e gönderdiği bir mektubunda zor durumda olduğunu, işsiz ve maaşsız kaldığını Meclis-i Âyân'a ya da Şûrâ-yı Devlet'e üye olmak istediğini ya da Meclis'in bir üyesi olan Musa Kazım Efendi'nin yerine Meclis-i Maârif'e üye olmak istediğini ifade etmiştir. BOA, Y.EE 71/88 (1), 1327 R 06 [7 Nisan 1909] Ancak 1908'deki Genç Türk Devrimi sonrası yapılan seçimler sonrası İttihat ve Terakki Cemiyeti politikada etkin rol oynamaya başlamıştır. 23 Temmuz 1908 ile 13 Nisan 1909 (31 Mart Vak'ası) arasındaki dokuz ay beş günlük sürede özgürlük ortamı vardı. (Danişmend, 1974, s. 15) İnsanlar istediği gazete ve dergilerde dönemin sosyo-politik durumu hakkında bir şeyler yazabiliyordu. Birçok yeni dergi ve gazete açılmıştı. İşte böyle bir özgürlük ortamı Dağıstânî'nin bu eserleri kaleme alabilmesinde etkili olmuş unsurlardan birisidir. Ancak muhtemeldir ki; Sultan II. Abdülhamid o dönemki sosyo-politik sistem içerisinde değişiklik yapabilecek güce sahip

*** Bu eserler hakkında detaylı bilgi için bkz. Erçetin, 2015, s. 79-125.

olmadığından Dağıstânî'nin göndermiş olduğu mektuba müspet bir yanıt verememiştir. Yine Dağıstânî'nin bu eserleri yazmasında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra dinin, siyasi sistemi meşrulaştırma aracı olarak görülmeye başlanmasının da etkin rol oynadığını ifade edebiliriz. (Kara, s. 38) O, dönemin birçok âlimi gibi, yukarıda bahsedilen iki eserinde de siyâsî fikirlerini meşrulaştırmak için nasları (âyet ve hadisler) delil olarak kullanmıştı.

Daha sonra meydana gelen 31 Mart Vak'ası özellikle ilmiye sınıfı açısından bütün dengeleri altüst etmiş, ilmiye sınıfı ağır tenkitlere, suçlama ve aşağılamalara maruz kalmıştır. Bunlardan en yaygın olanlarından biri irtica diğeri de meşruti rejimi yıkmak için Sultan II. Abdülhamid'le iş birliği yapmak suçlamaları idi. (Kara, s. 52-53) II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından vak'a'dan sorumlu tutulan kişi ve cemiyetler de cezalandırılmak istenmiştir. Birinci Harp Divânı kurulmuştur ve ulemeden birçok isim burada yargılanmıştır. Ömer Ziyâeddin Efendi de hilâfeti savunan eser yazdığı, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ne üye olduğu ve Derviş Vahdeti ile ilişkisi olduğu iddiasıyla önce müebbet kalebentlik cezasına çarptırılmıştır. Cezası belli bir süre sonra sürgüne çevrilerek Medine'ye gönderilmiştir. (*Yeni Tasvir-i Efkar*, 1327, no: 38, s. 6) Sürgüne Medine'ye gönderilmeyi bizzat kendisi talep eden ve bu talebi kabul edilen Dağıstânî orada beş buçuk ay kaldıktan sonra Medine'ye gelen Mısır Hidivi II. Abbas Hilmi Paşa'nın daveti ile Mısır'a gitmiştir.

Mısır'daki Yaşamı

4 Nisan 1910 (22 Mart 1326) tarihli bir belgede Medine Muhafızı Ali Rıza Paşa, merkez hükumete bir mektup göndererek kalebent olarak Medine Kalesi sınırları içinde yaşayan Ömer Ziyâeddin Efendi'nin firar ettiğini bildirir. (BOA, DH.MUI 82/56 (1) 1328 CA 22) Osmanlı merkez hükumeti olayın detaylarını ve Dağıstânî'nin kaçmasına yardımcı olan kişilerin tesbit edilmesini ister. Ömer Ziyâeddin Efendi Mısır İskenderiye'deki Hidiv'in Müntezeah Sarayı'na yerleşir. II. Abbas Hilmi Paşa'nın saray hocalığı ve imamlığını yapan Dağıstânî yaklaşık on yıl Mısır'da kalır. 1912 yılında çıkan genel af üzerine şeyhülislâmlığa başvurarak vazife talep etmişse de hilâfeti savunan *Hadîs-i Erbaîn fi Hukuki's-Selâtin* adlı eseri kaleme almış olmasından ötürü kendisine olumlu cevap verilmemiştir. (Binatlı, s. 406-407) Mısır'dayken 1914 yılında I. Dünya Savaşı başlar ve 18 Aralık 1914'te İngiltere tek taraflı olarak Osmanlı hükümlerini kaldırarak Mısır'ı egemenliği altına alır. İngiliz karşıtı olan, milliyetçi hareketleri destekleyen, 1892'den beri ülkeyi yönetmekte olan Hidiv II. Abbas Hilmi'yi de düşmanla iş birliği yaptığı gerekçesiyle görevden alır ve yerine amcası Hüseyin Kâmil'i Mısır sultanı ilan eder. (Görgün, 2004, c. 29, s. 570) Abbas Hilmi Paşa da sürgüne gönderilir ve kalan ömrünü İsviçre'de geçirmek zorunda kalır.

İngilizler savaş başlangıcında Mısır halkından paralı asker toplamaya çalışır. Bu durumu engellemek ve halkı bilinçlendirmek amacıyla Ömer Ziyâeddin Efendi bildiriler yayımlamış, broşürler dağıtmış ve “Müslüman Müslümanın kardeşidir. Müslüman kardeşine kurşun atmaz, halifeye karşı gelmeyiniz.” diyerek İngilizlerin planına mâni olmaya çalışmıştır. Bunun üzerine İngilizler tarafından Gize'de hapse atılır. Oğlunun ifade ettiğine göre, idama mahkûm edilen Ömer Ziyâeddin Efendi, Abbas Hilmi Paşa'nın hadiseyi duyarak delalet etmesiyle hapisten çıkarılmıştır. (Bağlan, s. 329) İngilizler onu serbest bıraksa da takip etmeye devam ederler. 5 Şubat 1919 tarihli İngiliz arşivinde bulunan bir belge bu iddiayı kanıtlar mahiyettedir. “Omer Daghestani and family can be sent to Mecca. King Hussein is ready to receive Omar Daghestani and family at Mecca where he owns a small flour mill. Please send his party when convenient.” (The National Archives, FO 608/94/7. (D. 2.5 p.m. February 3rd, 1919. R. 1.5 p.m February 5th, 1919) Bu vesikada Ömer Dağıstânî ve ailesinin Mekke'ye gönderilebileceği, Kral Hüseyin'in onları Mekke'de karşılamaya hazır olduğu ifade edilmiştir. Bu ve benzeri belgeler İngilizler ile Mekke Şerifi Hüseyin arasındaki gizli ittifaka bir kanıt olmanın yanı sıra Ömer Ziyâeddin Efendi özelinde, onun takibata uğradığını gösteren bir delildir.

Turkish Studies

Dağıstânî, Mısır'dayken de ilmî faaliyetlerine devam etmiş, birçok eser kaleme almıştır. Mısır'da Ezher şeyhinin tetkik ve takrizi ile Matbaa-i Kübra'da *Zübdetü'l-Buhârî* isimli eseri basılmıştır. Yine *Zevaîdü'z-Zebîdî* isimli eseri de 1919 yılında Mısır'da yayınlanmıştır. (Gündüz, s. 151-152)

İstanbul'a Dönüşü

Ömer Ziyâeddin Efendi, 1919 yılında gördüğü bir rüya üzerine ailesi ile beraber İstanbul'a taşınmıştır. Oğlu Yusuf Binatlı'yla yapılan röportajda geçen ifadeyle, hadise şu şekilde cereyan etmiştir: "1919 senesi hangi ay bilmiyorum. Babamla odamız yan yana, Pederin hıçkırarak ağladığını duyuyorum. Annem 'Molla Efendi, Molla Efendi' diyor. Biz de kalkıp yanlarına gittik. Babam rüyasında İsmail Necati Efendi'yi görüyor. 'Kalk gel postu teslim al' diyor. O gün İskenderiye'den kalkan vapura yetiştik. Pederin tek resmi o zaman pasaportu için vesikalık olarak mecburen çekildi." (Bağlan, s. 331, Fotoğraf için bkz. Ek 1)

Ömer Ziyâeddin Efendi iki yıl Darü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi'nde Hadis müderrisliği ve aynı zamanda Gümüşhânevî Tekkesi'nde şeyhlik vazifesinde bulunmuştur. Murat Bardakçı, Sultan VI. Mehmed (Vahdeddin)'in bu tekkeye gelip gittiğini ve Nakşî Hâlidî tarikatının bir müntesibi olduğunu belirtmiştir. (Bardakçı, 1998, s. 39) Ömer Ziyâeddin Efendi, Sultan Vahdeddin'in bizzat gelip yaptıkları şeyhülislâmlık teklifini "işgal altında bulunan bir memlekette fetvâ makâmı işgal edilemez" (el-Buhari, terc. Ömer Ziyaeddin Dağıstani, c. 1, s. 10) diyerek kabul etmemiştir. İslâm Dünyasının bu en zor zamanlarında ve özellikle pâyitaht İstanbul'un işgal altında olduğu zor bir dönemde postnişin olarak vazife yapan Ömer Ziyâeddin Efendi 18 Kasım 1921 (18 Teşrin-i Sani 1337) cuma günü Gümüşhânevî Tekkesi'nde vefat etmiş, Süleymaniye Camii haziresindeki Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî ve halifelerine mahsus bölüme defnolunmuştur. (Bkz. Ek 4)

Vefat tarihi aynı tekkede ileriki dönemlerde şeyhlik makamına geçecek M. Zahid Kotku'nun M. Es'ad Coşan Araştırma ve Eğitim Merkezi'nde yer alan hatıra defterinde şu şekilde geçmektedir: "18 Teşrin-i Sâni sene [13]37 cuma günü Şeyh Ömer Ziyâeddin Efendi vefât etmişlerdi. Cenazesine gittim. Süleymaniye Kabristanı'nda mahall-i mahsûsuna defnedildi. Mübarek nûrun alâ nûr bizleri pek çok ağlattı." (M. Es'ad Coşan Arşivi, Fon: Kotku, 1/1, "Hatıra Defteri"; Albayrak, c. 4-5, s. 383; Vassâf, c. 2, s. 351, M. Es'ad Coşan Araştırma ve Eğitim Merkezi evrakında yer alan bu belgeyi inceleme imkanını sunan Yrd. Doç. Dr. Necdet Yılmaz'a teşekkürü bir borç bilirim.)

Ömer Ziyâeddin Dağıstânî Türkçe, Arapça, Farsça, Rusça, Dağıstan dillerini ve Orta Asya Türk lehçelerini bilir ve bu dillerde eserler kaleme alırdı. Başlıca hadis, fıkıh, kıraat ve tasavvuf gibi ilim dallarında olmak üzere manzum ve mensur; matbu ve gayr-i matbu yirmiye aşkın eseri vardır. (Buhari, s. 10) Kabir taşında "Meşâyih-i 'izâm ve muhaddisîn-i kirâmdan Dağıstanlı Hacı Ömer Ziyâeddin Efendi Hazretlerinin ruhuna el-fâtiha" yazmaktadır.

Şairlik yönü de olan Ömer Ziyâüddin Efendi'nin Lezgi dili (Çerkezce) ile yazılmış *Mevlid-i Şerîfî* bin beyitlidir. Dağıstan yöresinde Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i gibi meşhurdur. Ayrıca Şeyh Şamil'in kabilesinin dili ile yazılmış *Kısâs-ı Enbiyâ* adlı manzum eseri vardır. Eserleri İstanbul, Dağıstan, Mısır, Trabzon ve Edirne'nin çeşitli matbaalarında basılıp neşredilmiş, değişik bölgelerde, geniş bir kesime feyz kaynağı olmuştur. (Binatlı, c. 34, s. 407)

Sonuç

Osmanlı son döneminde yaşamış mühim bir şahsiyet olması hasebiyle yüksek lisans çalışmama konu olan Ömer Ziyâeddin Dağıstânî'nin hayatını elde edilen yeni bilgiler ışığında bu tebliğ çalışması çerçevesinde yeniden ele almış bulunmaktayım. (Erçetin, 2014) Kafkasya'da dünyaya gelen, Osmanlı pâyitahtına hicret eden, İstanbul'da Gümüşhânevî Tekkesi'nde eğitimine devam eden, Edirne'de alay müftülüğü, Malkara ve Tekirdağ'da kadı naipliği yapan, Otuz Bir Mart

Vak'ası sonrası Medine'ye sürgüne gönderilen, sürgüneyken II. Abbas Hilmi Paşa'nın aracılığıyla Mısır'a firar eden, Mısır'da hidivin saray hocalığı ve imamlığını yapan, Birinci Cihan Harbi'ne tanıklık eden, daha sonra İstanbul'a geri dönerek Gümüşhânevî Tekkesi'nde şeyhlik ve Darü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi'nde müderrislik vazifelerinde bulunan Ömer Ziyâeddin Dağıstânî imparatorluğun çeşitli bölgelerinde yaşamış, tarihin önemli hadiselerine tanıklık etmiştir. İçinde bulunduğu dönemin şartlarına kayıtsız kalmamış, eserleri, fikirleri ile toplumu aydınlatmaya çalışmıştır. Ömer Ziyâeddin Efendi'nin hayatı, gittiği şehirlerdeki ilmî faaliyetleri, entelektüel çevresi, Osmanlı son döneminde yaşamış bir âlimin coğrafi hareketliliğini göstermek açısından da güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Ömer Ziyâeddin Efendi'nin hayatı hakkında şimdiye kadar tarihsel kaynakların karşılaştırılması olarak analiz edildiği bütünlükçü bir çalışma yoktu. Hakkında bilgi yer alan kaynaklarda ise yazılı bilgilerin birbiriyle çelişmesi sonucu doğum, mesleğe başlama, sürgün, vefat gibi tarihlerde bile netlik yoktu. Birincil ve ikincil tarihsel kaynakların kullanıldığı bu çalışma ile hayatı hakkında daha doğru bilgiler verebildiğimizi düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH.MUI 82/56 (1) 1328 CA 22.

BOA, Y.EE 71/88 (1), 1327 R 06 [7 Nisan 1909].

İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi (MA, Dosya nr. 1396)

İstanbul Müftülüğü, Şeriyye Sicilleri Arşivi Tarik Defteri (TD, nr. 9, 10, 11)

M. Es'ad Coşan Arşivi, Fon: Kotku, 1/1, "Hatıra Defteri".

The National Archives, FO 608/94/7. (D. 2.5 p.m. February 3rd, 1919. R. 1.5 p.m February 5th, 1919.)

Yeni Tasvir-i Efkar, 20 Cemaziyelahir 1327, no: 38, s. 6.

İkincil Kaynaklar

Albayrak, Sadık. (1981), *Son Devir Osmanlı Uleması*, Milli Gazete Yay., İstanbul.

Algar, Hamid. (1990), "A Brief History of the Naqshbandi Order", Marc Gaborieau, Alexandre Popovic, Thierry Zarcone (eds.), *Naqshbandis: cheminements et situation actuelle d'un ordre mystique musulman* içinde, Editions Isis, İstanbul-Paris.

Bağlan, Süleyman Zeki. (1993), "Ömer Ziyâüddîn Dağıstânî üzerine Yusuf Ziya Binatlı ile Yapılan Röportaj," *Büyük İslâm ve Tasavvuf Önderleri Ansiklopedisi*, Vefa Yayınları, İstanbul.

Bardakçı, Murat. (1998), *Şahbaba: Osmanoğulları'nın son Hükümdarları VI. Mehmed Vahideddin'in Hayatı, Hatıraları ve Özel Mektupları*, Pan Yayıncılık, İstanbul.

Binatlı, Yusuf Ziya. (1993), "Dağıstânî Ömer Ziyâeddin", *DİA*, c. 34, s. 406-407, İstanbul.

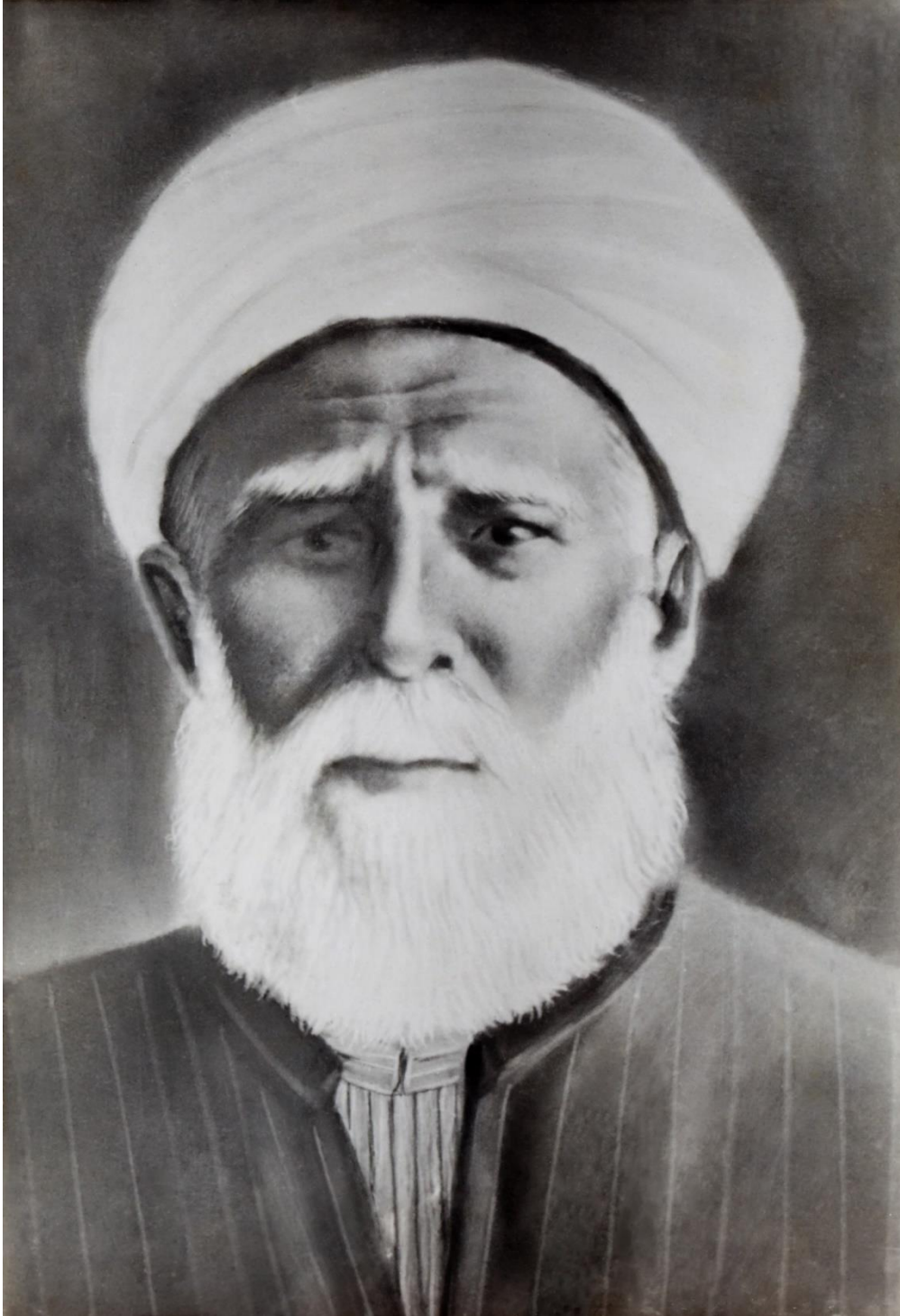
Budak, Mustafa. (2010), "Şeyh Şâmil", *DİA*, c. 39, s. 67-70, İstanbul.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. (1971), *Zübdetü'l-Buharî Tercümesi*, Ömer Ziyâeddin Dağıstani (çev.), c. 1, Salah Bilici Kitabevi Yay., İstanbul.

Buniyatov, Ziya Musa. (1993), "Dağıstan", *DİA*, c. 8, s. 404-406, İstanbul.

Caine, Barbara. (2010), *Biography and History*, Palgrave Macmillian, Basingstoke; New York.

- Cebecioğlu, Ethem. (2002), *Allah Dostları: 20.Yüzyıl Türkiye Evliya Menakıbı*, c. III, Alperen Kitapları, Ankara.
- Danişmend, İsmail Hami. (1974), *31 Mart Vak'ası: Sadr-ı a'zam Teyfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmî ve Hususî Kayıtlara Göre*, İstanbul Kitabevi Yay., İstanbul.
- Demirel, Arif Hakan. (2006), "Ömer Ziyâüddin Dağıstânî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", Ankara Üni. Sosyal Bilimler Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı, Ankara.
- Demirel, Harun Reşit. (2015), "Dağıstânî ve "Hadis-i Erbaîn fi Hukûkî Selâtin" İsimli Risâlesi", *Dini Araştırmalar*, sy. 7 (21), s. 265-276.
- Dursun, Davut. (2003), "Lezgiler", *DİA*, c. 27, s. 169-170, İstanbul.
- Erçetin, Zeynep. (2014), *Ulema and Politics: The Life and Political Works of Ömer Ziyâeddin Dağıstânî (1849-1921)*, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Şehir Üniversitesi.
- Erçetin, Zeynep. (2015), *Ulema and Politics: The Life and Political Works of Ömer Ziyâeddin Dağıstânî (1849-1921)*, Libra Yayınları, İstanbul.
- Gammer, Moshe. (1994), *Muslim Resistance to the Tsar: Shamil and the Conquest of Chechnia and Daghestan*, Frank Cass, London.
- Görgün, Hilal. (2004), "Mısır", *DİA*, c. 29, s. 577-584, İstanbul.
- Gündüz, İrfan. (1984), *Gümüshânevi Ahmed Ziyâüddîn (K.S.) Hayatı-Eserleri-Tarikât Anlayışı ve Hâlidîyye, Tarikatı*, Seha Neşriyat, İstanbul.
- Kafli, Kadircan. (2004), *Kuzey Kafkasya*, Erol Cihangir, Turan Kültür Vakfı, İstanbul.
- Kandemir, M. Yaşar. (1993), "el-Câmiu's-Sahîh", *DİA*, c. 7, s. 114-123, İstanbul.
- Kara, İsmail. (1994), *İslamcıların Siyasi Görüşleri*, İz Yay., İstanbul.
- Kemper, Michael. (2007), "The North Caucasian Khalidiyya and 'Muridism': Historiographical Problems", *Journal of the History of Sufism*, c. 5, Paris.
- Ortaylı, İlber. (1983), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yay., İstanbul.
- Ömer Ziyâüddin Dağıstânî, (1992), *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, İrfan Gündüz, Yakup Çiçek (ed.), Seha Neşriyat, İstanbul.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Paşaoğlu, Derya Derin. (2013), "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", *History Studies International Journal of History*.
- Taftazânî. (1982), *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi: Şerhu'l-Akâid*, Süleyman Uludağ (haz.), Dergâh Yayınevi, İstanbul.
- Tanman, Baha. (1998), "Gümüshânevi Tekkesi'nin Tarihî ve Mimârî Özellikleri", *İlim ve Sanat*, Mayıs-Temmuz 1998, sy. 48, s. 115-120.
- Türkmen, Ramazan Özgün. (1999), "Ömer Ziyâüddin Dağıstânî", Basılmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Unan, Fahri. (2004), "Mevleviyet", *DİA*, c. 29, s. 467-468, İstanbul.
- Ülker, Birol. (2010), "Tabur İmamlığından Moral Subaylığına", *Çanakkale 1915*, nu. 6, s. 18-25.
- Vassaf, Hüseyin. (1999), *Sefine-i Evliya*, Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş (haz.), Seha Neşriyat, İstanbul.
- Yılmaz, Hülya. (1997), *Dünden Bugüne Gümüshânevi Mektebi*, Seha Neşriyat, İstanbul.

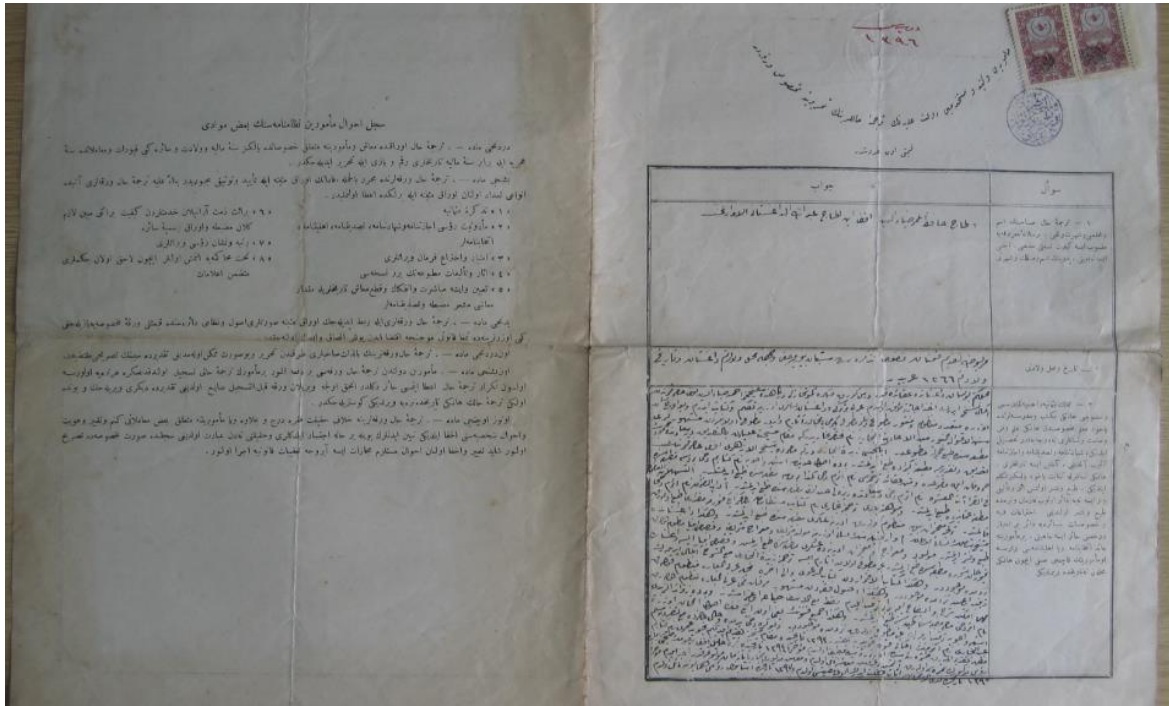
Ekler**1.**

Ömer Ziyâeddin Dağstânî'nin Mısır'dan İstanbul'a dönerken pasaport için çekilmiş fotoğrafı (İsam Arşivi)

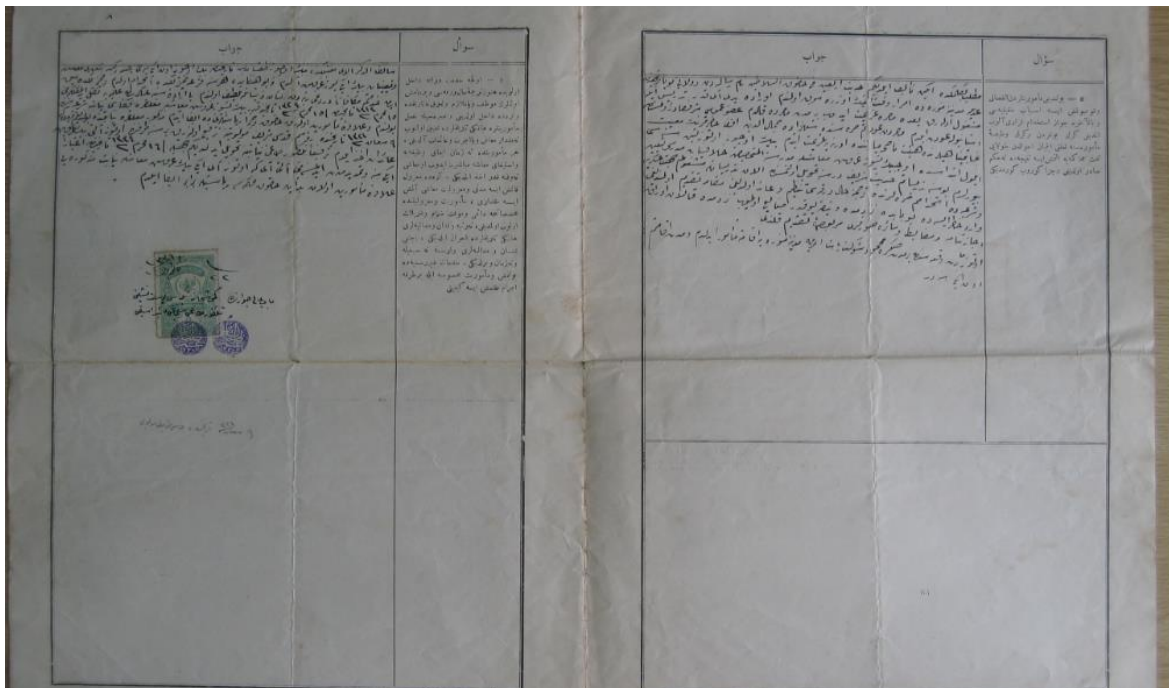
Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/35

2.

3.

Ömer Ziyâeddin Dağıstânî'nin İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi'nde 1396 numaralı dosyada yer alan hal tercümesi.

4.

Ömer Ziyâeddin Dağstânî'nin Süleymaniye Camii haziresinde yer alan kabri.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/35